

Л. Г. Тубольцев, Н. І. Падун

РИЗИКИ І ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД ЧОРНОЮ МЕТАЛУРГІЄЮ УКРАЇНИ

Інститут чорної металургії ім.З.І.Некрасова НАН України

Метою дослідження є визначення ризиків та викликів, що можуть стати загрозою для розвитку гірничо-металургійного комплексу України (ГМК). Показано, що надлишок сталеплавильних потужностей у світі збільшує ризики для виробників сталі, та може призвести до надлишку пропозицій, торгових суперечок, низьких цін і низької прибутковості. Відзначено, що українська чорна металургія працює в жорстких умовах світового ринку, характерною рисою якого є нестабільні ціни. Це призводить до нестабільної роботи ГМК, особливо в останні роки. Наведено фактори, що визначають потенційні ризики в металургійному секторі. До найбільш впливових факторів ризику віднесено наступні: загроза впливу екологічних факторів у перспективі; загроза впливу політичної ситуації в світі; нестабільність поставок сировини та нестабільність цін на готові вироби; зміна існуючих торгових потоків сировини і готової продукції; відставання технічного рівня вітчизняного металургійного виробництва від світового; недостатній рівень впливу держави на роботу галузі; відсутність стратегії розвитку промисловості України взагалі та металургійної галузі зокрема. Показано, що цільовою установкою розвитку української металургії на середньострокову перспективу має стати розробка її стратегії, що пов'язує в одне ціле сировинні матеріали, енергетичний потенціал, сталеплавильне устаткування, технології розливання і прокатування, а також стан і перспективи ринку. При цьому екологія стає найважливішою складовою для розвитку металургійного виробництва.

Ключові слова: гірничо-металургійний комплекс, виробництво сталі, чинники ризику, стратегія розвитку

Передумова. У сучасному світі металургія залишається однією з пріоритетних галузей промислово розвинених країн [1], про що свідчить і стійка тенденція нарощування обсягів виробництва металургійної продукції. За даними Світової металургійної асоціації (WSA) у 2018 році виробництво сталі збільшилося на 4,6% та склало близько 1790 млн.тонн [2]. При цьому в досягненні рекордного показника переважний внесок належить Китаю (рис.1).

На відміну від Китаю інші промислово розвинені країни не мають таких високих темпів зростання виробництва сталі, що свідчить про сталість економіки цих країн (рис.2).

Динаміка виробництва сталі в Україні суттєво відрізняється від світової. У той час, коли світ систематично нарощує виробництво сталі, Україна демонструє нестабільність її виробництва (рис.3).

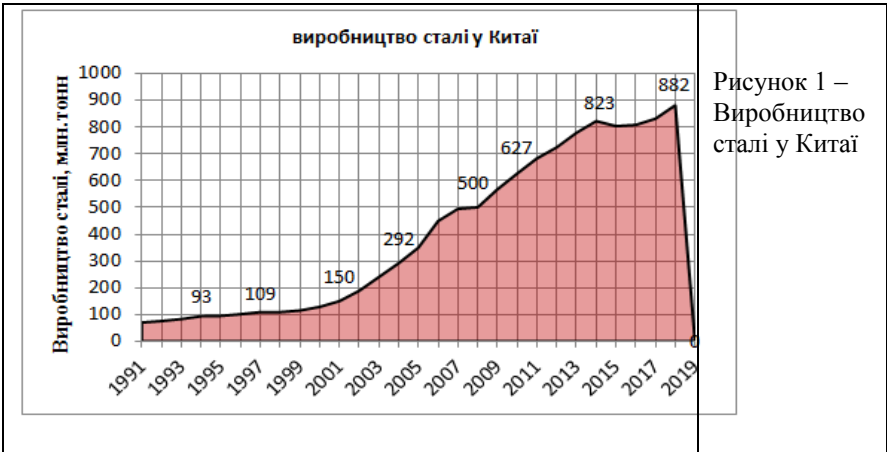

Рисунок 1 –
Виробництво сталі у Китаї

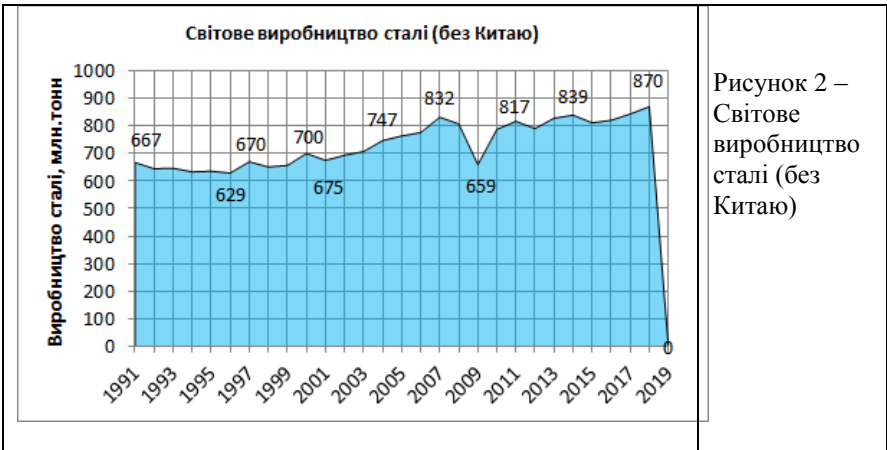

Рисунок 2 –
Світове виробництво сталі (без Китаю)

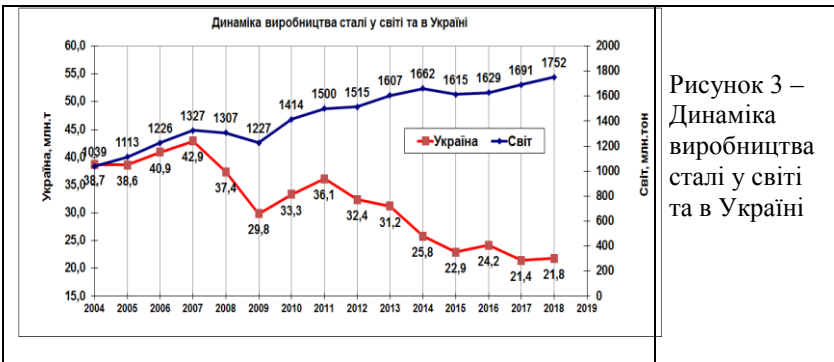

Рисунок 3 –
Динаміка виробництва сталі у світі та в Україні

Слід також зазначити, що у світі спостерігається наявність значного надлишку сталеплавильних потужностей. До того ж світові компанії продовжують нарощувати нові сталеплавильні потужності та одночасно виводять з експлуатації застарілі. Надлишок і можливе у найближчі роки зростання сталеплавильних потужностей в світі збільшують ризики для виробників сталі та можуть призвести до надлишку пропозицій, торгових суперечок, низьких цін і низької прибутковості. Серед головних ризиків для металургійної галузі необхідно назвати можливі протекціоністські заходи урядів ряду держав: нетарифні бар'єри на імпорт сталі; обмеження експорту сировини; будівництво власних нових виробничих потужностей [3]. Така тенденція у виробництві сталі становить значну загрозу для гірничо-металургійного комплексу України (ГМК).

На роботу світової металургійної галузі продовжує впливати затяжна системна криза економіки, нова хвиля якої почалася у 2015 році. Джерелом проблем для галузі стала зовнішньоекономічна кон'юнктура, а саме істотний надлишок потужностей, що зумовлює падіння цін. У 2015 році близько 67% металургійних компаній світу працювали з від'ємною рентабельністю, середнє завантаження потужностей галузі становило 78%, проти 85% необхідних для окупності. Металургійні підприємства України у 2017 році мали завантаження 72,2%, у 2018 – мають завантаження потужностей на рівні 75-76%. Тільки гірничодобувні підприємства України мають рентабельність на рівні 50%, але це у майбутньому може привести до проблем з сировинною базою для металургії, оскільки високий рівень експорту сировинних матеріалів становить загрозу національній безпеці країни..

В останні роки через низку причин українська металургія знаходиться в складному становищі, що в умовах переходу України до ринкових відносин погіршилося кризами 1994, 2008 та 2015 років [4]. Прийнявши курс на повну приватизацію металургійних підприємств, уряд країни втратив можливість впливу на формування виробничої і технічної політики металургійних підприємств. При цьому не було створено механізми управління загальною економікою країни в умовах ринкових відносин. До числа системних проблем ГМК відносяться: структурна недосконалість галузевого виробництва, значний знос виробничих фондів (67%), високі енерговитратність та сировинна матеріаломісткість (на 15-20% вищі кращих зарубіжних аналогів), що в сукупності призводить до зменшення конкурентоспроможності продукції українських металургів. Кліматичні особливості вітчизняної металургії обумовлюють підвищену енергоємність виробництва у порівнянні зі США, ЄС, Японією. У структурі собівартості прокату витрати на паливно-енергетичні ресурси складають 50%, в розвинених країнах - близько 20%.

Українська чорна металургія працює в жорстких умовах світового ринку, відмінною рисою якого є неконтрольоване і непередбачуване

зростання світових цін. Аналіз індексу світових цін на металопродукцію показує (рис.4), що ринок постійно лихоманить через прагнення монопольних компаній підвищити ціни на сировину, енергоносії та транспортні перевезення. За термін 1991-2018 роки ціни неодноразово змінювалися майже у 6 разів. Такі коливання цін не дають змоги стабільно прогнозувати рівень виробництва металопродукції, що в свою чергу, призводить до зайвих витрат і зменшення рентабельності виробництва.

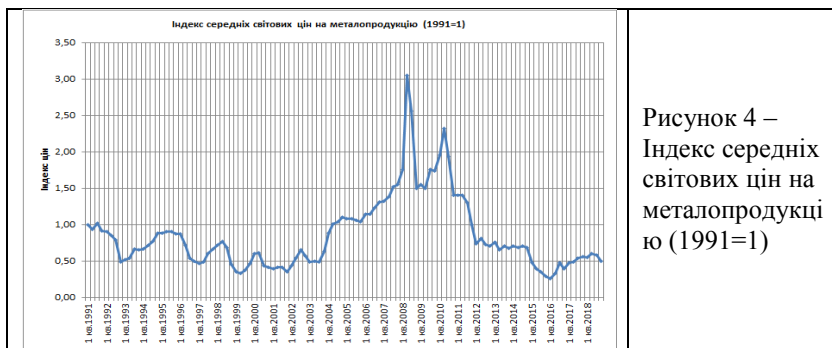

Рисунок 4 –
Індекс середніх
світових цін на
металопродукцію
(1991=1)

Метою дослідження є визначення ризиків і викликів, що можуть стати загрозою для розвитку гірничо-металургійного комплексу України.

Викладення основних результатів дослідження. Основними проблемами, що викликають хронічні труднощі в металургійній промисловості з початку становлення незалежності України є наступні:

- недостатньо сучасний технологічний рівень підприємств галузі;
- нерівномірність контролю за сировинними активами та перебої із забезпеченням залізородною сировиною (ЗРС) та енергоносіями;
- недостатні інвестиції у розвиток ГМК.

Ці труднощі остаточно не ліквідовано досі. Через нерівномірний розподіл залізородної сировини між холдингами, металургійним підприємствам постійно загрожує сировинний голод, що може нагрянути в будь-який момент. Найбільші перебої із забезпеченням українських металургів залізородною сировиною (ЗРС) відчувалися в період зростання світових цін на руду, що підвищило вигідність її експорту.

Інтенсивна експлуатація (з малими інвестиціями, тобто на знос) обладнання та трудових ресурсів все ще дає змогу зберігати високу конкурентоспроможність української сталі. Цьому сприяють близькі запаси якісної сировини, зручна географія та порівняно малі транспортні витрати. Однак зростання залізничних тарифів на вантажоперевезення, як всередині країни, так і на експорт, стає новою проблемою української металургії. Негативний вплив подорожчання перевезень на всі

підприємства ГКМ України є очевидним. Багато незалежних експертів і політиків вважають, що неминуче підвищення тарифів не повинно було проводитися волюнтаристичними методами і має бути економічно обгрунтовано.

Падіння валютного курсу гривні позитивно вплинуло на експортно-орієнтовані металургійні та гірничорудні підприємства. Падіння гривні підвищило конкурентоспроможність української металопродукції на зовнішніх ринках. Проте, світова тенденція зниження цін на прокат призвела до погіршення рентабельності. Як результат в 2010-2018 роках виробники металопродукції працювали на межі рентабельності.

Впровадження новітніх технічних розробок в основні металоспоживчі галузі вимагає застосування металопродукції зі сталі і сплавів більш високої якості з особливими споживчими властивостями. У зв'язку з цим для металургійної галузі актуальною стає не тільки кількісна, а й якісна складова, і в першу чергу це поліпшення сортаменту, збільшення лінійки металопродукції, частки якісних марок сталі та складних видів прокату з рівнем технічних характеристик, що забезпечують виробництво нових видів машин, устаткування та будівельної техніки. Необхідно створити умови для стимулювання інвестицій в об'єкти, що дають змогу скоротити імпорт машин, устаткування, транспортних засобів.

Чорна металургія має продовжувати розширення випуску наукоємної високоекономічної металопродукції з високою доданою вартістю для різних галузей застосування за доступною ціною. Поряд з цим необхідно впроваджувати енергозберігаючі технології, що, у тому числі, дадуть змогу виконати зобов'язання країни щодо зниження на 30% викидів парникових газів до 2030 року відповідно до Паризької угоди про клімат.

Прагнення ряду провідних промислово розвинених країн, у т.ч. і Західної Європи, обмежити виробництво сталі в Україні не відповідає нашим економічним інтересам. Україна має унікальні можливості для розвитку металургії, тому повинна бути створена стратегія розвитку промисловості, у т.ч. спрямована на модернізацію, реструктуризацію та зміну територіального розташування металургії.

Основним напрямком цільової настанови розвитку української металургії на середньострокову перспективу має стати розробка стратегії, що пов'язує в одне ціле сировинні матеріали, енергетичний потенціал, сталеплавильне устаткування, технології розливання і прокатування, а також стан та перспективи ринку. При цьому екологія стає найважливішою складовою для розвитку металургійного виробництва.

В останні три десятиліття технологічна база ГКМ практично не змінювалася, що в свою чергу зменшило потребу галузі в інноваціях і нових науково-технологічних розробках, не створило базу для економічного та соціального розвитку країни, збільшило загрози для її національної безпеки. Події 2014 року показали, що проблеми

національної безпеки можуть стати загрозою для існування самої держави [39,40]. При цьому міжнародні договори, що повинні бути інструментом забезпечення стабільності держави, в ХХІ столітті показали свою неспроможність. Основною доктриною національної безпеки після другої світової війни стало взаємне проникнення бізнес-інтересів держав і великого капіталу в економіку провідних країн світу. Вважалося, що економічні інтереси можуть стримати військову агресію окремих країн по відношенню до інших держав. Сьогодні ця доктрина, як і міжнародні домовленості, не працює. Незаперечною доктриною протягом багатьох століть залишається єдина істина – на сильного противника не нападають. У зв'язку з цим напрямом державної політики має бути національна безпека країни як в мирних стабільних, так і в кризових нестабільних умовах, тобто забезпечення внутрішніх потреб країни незалежно від зовнішньої кон'юнктури.

До уповільнення зростання світового попиту на сталь можуть призвести наступні фактори:

- уповільнення темпів зростання економіки Китаю та його орієнтація на розвиток сфери послуг;

- зменшення попиту на сталь в країнах з розвинутою економікою;
 - скорочення потреб в сталі на одиницю продукції в ряді галузей

промисловості.

В умовах загострення конкуренції, українські підприємства можуть гостро відчуті основні проблеми, що накопичилися в галузі:

- істотне відставання від розвинених країн за темпами модернізації;

- високі витрати енергетичних і матеріальних ресурсів у порівнянні з передовими зарубіжними підприємствами;

- недостатньо широкий сортамент металопродукції;

- незадовільні екологічні показники.

Фінансове становище України помітно погіршилося з 2014 року, дефіцит державного сектора, за оцінками деяких експертів, збільшився до 12% ВВП на тлі ескалації конфлікту на Донбасі і невизначеності, пов'язаної з наданням іноземної фінансової допомоги. За час бойових дій на південному сході зруйновано 10% промислового потенціалу країни, близько 25% промислового потенціалу зупинено. На східні регіони країни припадає близько 16% її ВВП.

Основними негативними факторами сучасного стану металургійної промисловості є:

- відсутність належного державного впливу на політику в ГМК, а також відсутність координації виробництва і реалізації продукції;

- висока енергоємність продукції;

- значні викиди шкідливих речовин в навколишнє середовище;

- недостатні обсяги інвестицій в оновлення основних фондів;

високий ступінь зносу основних виробничих фондів на ряді металургійних підприємств;

використання застарілих, недостатньо ефективних для виробництва конкурентоспроможної продукції технологій, що також не відповідають екологічним вимогам;

мала сміність внутрішнього ринку внаслідок нерегульованої цінової політики, обмеженого сортаменту прокату, спаду темпів виробництва у металоспоживчих галузях.

Порушення економічних та виробничих зв'язків між регіонами України впливає і на інші галузі промисловості, що відчувають нестачу вугілля. Виробництво електроенергії та коксу знизилися на 6,5% і на 22% відповідно у порівнянні з 2013 роком. Видобуток вугілля скоротився на 22% (до 65 млн.тонн).

Український експорт також постраждав від військових дій на Донбасі, саме на цей регіон в 2013 р припадало близько 25% загального обсягу експорту товарів. Причиною зниження експорту стала зупинка металургійних заводів в Донецьку і Алчевську, а також зниження виробництва та проблеми з логістикою на маріупольських заводах «Метінвесту». Що стосується імпорту, то ослаблення внутрішнього попиту та інші фактори призвели до його різкого скорочення.

Головними факторами недостатньої інноваційної активності підприємств гірничо-металургійного комплексу є:

недосконалість чинного законодавчого та нормативно-правового забезпечення активного функціонування ГМК, у тому числі щодо захисту прав інвесторів;

відсутність механізму стимулювання інноваційної діяльності на підприємствах галузі.

Розглянемо кілька аспектів загальних тенденцій розвитку гірничо-металургійного комплексу України. Найбільш важливими, на наш погляд, є наступні фактори, що призводять до найбільш високих ризиків для перспективного розвитку чорної металургії:

висока енергоємність металопродукції;

заморожений технічний рівень технологій і виробництва;

відсутність чіткої державної позиції в розвитку ГМК;

недостатній рівень використання наукових розробок;

зниження професійного рівня підготовки наукових та інженерних кадрів.

Одним з ризиків є поступове перетворення України у постачальника сировини для іноземних країн. Зокрема, керівництво одного з провідних індустріальних холдингів держави Катар «Power International Holding» [5] зацікавлене у встановленні перспективних контактів з провідними підприємствами металургійного комплексу України, що спеціалізуються

на виготовленні квадратної заготовки (близько 400 тис.т на рік), та у налагодженні експорту до регіону Перської затоки.

Для інвесторів, що мають наміри вкладати кошти у гірничо-металургійний сектор, доцільно вказати потенційні ризики, властиві цьому сектору [6]:

нестабільність цін на сировину та валютний курс, що можуть істотно відрізнятись від очікувань;

сектор піддається політичним, фінансовим та операційним ризикам, що може суттєво вплинути на продуктивність компаній;

складнощі щодо забезпечення залізними рудами в середньостроковій перспективі та ризики розвитку промисловості Китаю. Виникає занепокоєння, чи зможе Китай провести оптимізацію своєї металургії.

У середньостроковій перспективі у світі продовжується структурна реформа, спрямована на закриття низькотехнологічних, неефективних, забруднюючих, небезпечних об'єктів. Перевага віддається металургійним об'єктам, що мають низьку вартість, високу якість та безпечні екологічні показники. Поки попит на сталь залишається незмінним, до тих пір можливе збільшення використання потужностей на сталеливарних заводах, підвищення цін на метали та отримання прибутку.

Для залізної руди це означає, що високоякісна руда залишається з високим попитом і надає підтримку гірничорудним компаніям. Можливі високі знижки на низькоякісні залізні руди та високу вагу вантажів, що, ймовірно, і надалі призведе до зниження вартості залізної руди.

Поступове зниження попиту на сталь, що очікується на середньострокову перспективу, призведе до посилення дисципліни постачальників та поліпшення логістики доставки сировини. Враховуючи велику роль Китаю у світовій економіці можливо очікувати, що сповільнення будівельних робіт в Китаї призведе до зниження цін на сталь.

Висновки

Надлишок і можливе у найближчі роки зростання сталеплавильних потужностей в світі збільшують ризики для виробників сталі та можуть призвести до надлишку пропозицій, торгових суперечок, низьких цін і низької прибутковості.

Українська чорна металургія працює в жорстких умовах світового ринку, відмінною рисою якого є неконтрольоване і непередбачуване зростання світових цін, що призводить до нестабільної її роботи, особливо в останні роки.

Потенційні ризики в металургійному секторі України включають, але не обмежуються ними, такі фактори: загрози впливу екологічних факторів на перспективу розвитку металургійного комплексу; загрози впливу політичної ситуації у світі на перспективу розвитку ГМК; нестабільність

сировини та ціни на готові вироби; зміна існуючих торгових потоків сировини та готової продукції; обмеження глобальної торгівлі; відставання технічного рівня металургійного виробництва від світового; недостатній рівень впливу держави на роботу галузі; відсутність стратегії розвитку промисловості України та металургійної галузі.

Основним напрямком цільової установки розвитку української металургії на середньострокову перспективу має стати розробка стратегії, що зв'язує в одне ціле сировинні матеріали, енергетичний потенціал, сталеплавильне устаткування, технології розливання і прокатування, а також стан і перспективи ринку. При цьому екологія стає найважливішою складовою для розвитку металургійного виробництва.

Бібліографічний список / Reference

1. *Юзов О.В., Седых А.М.* Тенденции развития мирового рынка стали . // Бюллетень научно-технической и экономической информации. Черная металлургия. –2015. – Вып.9. – С.3-14.
Yuzov O.V., Sedykh A.M. Tendentsii razvitiya mirovogo rynka stali . // Byulleten' nauchno-tekhnicheskoy i ekonomicheskoy informatsii. Chernaya metallurgiya. –2015. – Vyp.9. – S.3-14.
2. <https://www.azovpromstal.com/news/one/id/7052>.
3. *Леонтьев Л.И.* О проблемах импортозамещения в горнометаллургическом комплексе // Бюллетень научно-технической и экономической информации. Черная металлургия. –2015. – Вып.11. – С.8.
Leont'yev L.I. O problemakh importozameshcheniya v gornometallurgicheskom komplekse // Byulleten' nauchno-tekhnicheskoy i ekonomicheskoy informatsii. Chernaya metallurgiya. –2015. – Vyp.11. – S.8.
4. *Шовкун И.А.* Финансовый потенциал технологического воспроизводства в перерабатывающей промышленности в регионах Украины // Экономика Украины. – 2013. - № 3. – С. 27-38.
Shovkun I.A. Finansovyyu potentsial tekhnologicheskogo vosproizvodstva v pererabatyvayushchey promyshlennosti v regionakh Ukrainy // Ekonomika Ukrainy. – 2013. - № 3. – S. 27-38.
5. <http://www.powerholding-intl.com>
6. *Mining Outlook/ Which stocks are best positioned for 2018? / Global Research UBS– 13 December 2017*

Л.Г. Тубольцев, Н.И. Падун

Риски и вызовы, стоящие перед черной металлургией Украины

Целью исследования является определение рисков и вызовов, которые могут стать угрозой для развития горно-металлургического комплекса Украины (ГМК). Показано, что избыток сталеплавильных мощностей в мире увеличивает риски для производителей стали, могут привести к избытку предложений, торговым спорам; низким ценам и низкой доходности. Отмечено, что украинская черная металлургия работает в жестких условиях мирового рынка, отличительной чертой которого является неконтролируемый и непредсказуемый рост мировых цен. Это приводит к нестабильной работе ГМК, особенно в последние годы. Приведены

«Фундаментальные и прикладные проблемы черной металлургии»,
Сборник научных трудов ИЧМ. – 2018. - Вып.32.

факторы, определяющие потенциальные риски в металлургическом секторе Украины. К наиболее влиятельным факторам риска отнесены следующие: угрозы влияния экологических факторов на перспективу; влияние политической ситуации в мире; нестабильность поставок сырья и цены на готовые изделия; изменение существующих торговых потоков сырья и готовой продукции; ограничения глобальной торговли; отставание технического уровня металлургического производства от мирового; недостаточный уровень влияния государства на работу отрасли; отсутствие стратегии развития промышленности Украины и металлургической отрасли. Показано, что основным направлением целевой установки развития украинской металлургии на среднесрочную перспективу должна стать разработка стратегии, которая связывает в одно целое сырьевые материалы, энергетический потенциал, металлургическое оборудование, технологии разлива и прокатки, а также состояние и перспективы рынка.

Ключевые слова: горно-металлургический комплекс, производство стали, факторы риска, стратегия развития

L.G. Tybolcev, N.I. Padoon

Risks and challenges before the ukraine's black metallurgy

The aim of the study is to identify risks and challenges that may be a threat to the development of the mining and metallurgical complex of Ukraine (MMC). It is shown that the excess steel-making capacity in the world increases the risks of the steel producers, may lead to an excess of offers, trade disputes; low prices and low yield. It is noted that the Ukrainian ferrous metallurgy works in the harsh conditions of the world market, the hallmark of which is the uncontrolled and unpredictable growth of world prices. This leads to unstable operation of the MMC, especially in recent years. The factors that determine the potential risks in the metallurgical sector of Ukraine are given. The most influential risk factors include the following: threats to the impact of environmental factors on the future; threats of influence of the political situation in the world; the instability of the supply of raw materials and prices for finished products; change in existing trade flows of raw materials and finished products; global trade restrictions; the lag of the technical level of metallurgical production from the world; insufficient state influence on the industry; lack of industrial development strategy of Ukraine and the metallurgical industry. It is shown that the main direction of the target setting for the development of Ukrainian metallurgy in the medium term should be the development of a strategy that binds together raw materials, energy potential, steelmaking equipment, casting and rolling technologies, as well as the state and market prospects.

Key words: mining and smelting complex, steel production, risk factors, development perspective

Статья поступила в редакцию сборника 01.12.2018 года, прошла внутреннее и внешнее рецензирование (Протокол заседания редакционной коллегии сборника №1 от 26 декабря 2018 года)

Рецензенты: д.т.н., проф.. В.Ф.Балакин; д.т.н., проф. Д.Н.Тогобицкая